

UDK 07:949.71:41—45«
Pregledni članak

List »Zajedničar« i narodnooslobodilačka borba u Jugoslaviji

NADA HRANILOVIĆ

Centar za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb, SFRJ

List *Zajedničar*, glasilo Hrvatske bratske zajednice, najveće organizacije hrvatskih iseljenika u SAD i svijetu uopće, počeo je izlaziti 1904. godine. Do 1909. godine izlazio je rijetko, a od tada do danas izlazi kao tjednik u Pittsburghu. Naklada je lista 50.000 primjeraka. Prvi urednik *Zajedničara* — tjednika — bio je don Niko Gršković, jedna od najeminentnijih ličnosti u hrvatskom iseljeništvu i hrvatskom iseljeničkom novinstvu u SAD. Danas list uređuje Eduard Verlich.

Kao službeno glasilo Hrvatske bratske zajednice list ima izvanredne zasluge za stvaranje, širenje, jačanje i uspjeh danas jedne od najvećih bratskih i potpornih organizacija na svijetu.

Goleme su zasluge toga lista za buđenje i očuvanje hrvatske nacionalne svijesti, za priznanje nacionalnog identiteta Hrvatima u SAD.

Od početka izlaženja do danas, *Zajedničar* se zalaže za njegovanje hrvatske kulturne baštine i narodne tradicije među našim iseljeništvom. Napisima iz nacionalne i kulturne prošlosti Hrvatske razvija ljubav prema staroj domovini i tako odgaja i čuva generacije potomaka našeg iseljeničtva od odnarođivanja.

Zajedničar je oduvijek savjetnik i pomoćnik hrvatskom doseljeniku, upoznavajući ga s radom i djelovanjem Hrvatske bratske zajednice, te s prilikama i teškoćama na koje nailazi u novoj domovini.

Našeg zemljaka kao radnika list upoznaje s radničkim pravima, radničkim organizacijama i pokretima u SAD i svijetu, a kao građanina upućuje ga u redove koji slijede duh vremena.

U vrijeme prvoga svjetskog rata *Zajedničar* je među našim iseljeništvom širom svijeta bio vodeći list u borbi za oslobođenje jugoslavenskih naroda i ostalih Slavena od austrougarske vladavine.

Zajedničar ima posebne zasluge za upoznavanje našeg iseljeničtva širom svijeta i cjelokupne američke i svjetske javnosti s narodnooslobodilačkom borbom i socijalističkom revolucijom.

Analizirajući ulogu štampe etničkih manjina u Americi za vrijeme drugoga svjetskog rata, Debbie Gondek je u listu *Zajedničar*, 1975. godine, pisala da je ovo novinstvo predstavljalo dio sveukupne strategije SAD

u borbi protiv fašizma. Taj svoj zaključak izvela je iz podatka što ga je na sastanku svih urednika novina na manjinskim jezicima, koji je organizirao Ured za ratne informacije u Washingtonu, 1943. godine, glavni urednik svih novinskih izdanja na stranim jezicima Constantine Poulos istakao da su »sve novine na stranim jezicima u vrijeme rata, trebale poticati svoje čitatelje, da se maksimalno zalažu na svom poslu, da participiraju u najvažnijim aktivnostima u pozadini, da učestvuju u civilnom obrambenom radu, da investiraju u američke ratne obveznice, da svom svojom energijom pripomognu pobjedi«.¹

List Zajedničar učinio je mnogo više od toga.

Izuzetno je važna uloga toga lista u širenju istine o Narodnooslobodilačkoj vojsci, drugu Titu i narodnooslobodilačkoj borbi u cjelini i na mobiliziranju gotovo dva milijuna Jugoslavena, koliko ih je kao prva, druga i treća generacija tada živjelo u svijetu, za pružanje političke, moralne i materijalne pomoći narodnooslobodilačkoj borbi.

Kad je Evropom počeo harati fašizam, Zajedničar je odmah ustao protiv fašističkih pretenzija u svijetu, a posebno na Balkanu. Još u kolovozu 1940. godine list donosi rezoluciju Glavnog izvršnog odbora Hrvatske bratske zajednice u kojoj se, između ostalog, kaže: »Kao Amerikanci, mi smo pripravnici braniti ovu zemlju [...] mi smo voljni žrtvovati sve za našu zemlju i bude li potrebno dati naš život, braniti ćemo svetine zemlje, koja nam je pružila gostoljubive i pomagajuće ruke u tamnim i teškim danima našeg života.«²

Na početku 1941. godine u SAD stižu iz raznih evropskih centara vijesti o kretanju njemačkih trupa u Evropi. Na osnovu tih vijesti nagađa se još uvijek hoće li Hitler napasti Rusiju ili Grčku. U Zajedničaru je 22. siječnja, u rubrici »Pregled vijesti«, vijest o tome da Njemačka postavlja uvjete Jugoslaviji, zahtijevajući da preko jugoslavenskog teritorija šalje svoje trupe i ratni materijal u Grčku. Već 19. veljače iste godine, na osnovu vijesti iz Berlina o razgovorima predsjednika jugoslavenske vlade Cvetkovića i ministra vanjskih poslova Markovića s Ribbentropom i Hitlerom, koji su vođeni u »prijateljskoj« atmosferi, te na osnovu vijesti primljenih iz Beograda, Zajedničar izražava bojazan da će Jugoslavija »pokleknuti ispred zahtjeva ratne osnove Njemačke«.³

Na osnovu takvih i sličnih vijesti Glavni odbor Hrvatske bratske zajednice šalje u ime 90 tisuća iseljenih Hrvata brzojav dru Vlatku Mačeku, predsjedniku HSS i »potpredsjedniku ministarstva Jugoslavije«, koji Zajedničar objavljuje na naslovnoj strani, a u kojem se, između ostalog, kaže: »Iseljeni Hrvati u Americi i Kanadi najodlučnije se protive svakom stupanju Hrvatske kao dijela, ili Jugoslavije u cjelini, u bilo kakav savez sa Hitlerovom Nazi Njemačkom i njezinim saveznicima i želi da nastoji održati strogu neutralnost u čemu vidi u prilikama jedinu mogućnost očuvanja te zemlje. Hrvati kao ni Slaveni uopće nikada nisu u njemačkoj vladi gledali prijatelje Slavenstva, a danas kada je Nazi Njemačka svojom grubom imperijalističkom rukom posegnula da

¹ *Zajedničar*, Pittsburgh, 15. I 1975.

² Isto, 14. VIII 1940.

³ Isto, 19. II 1941.

zarobi Evropu, još i manje.« U nastavku se brzojava dalje kaže: [...] »te Vas poziva i apelira na vas, da sve svoje sile skrenete suzbijanju germanskog presizanja na Balkanu uopće, a nad Hrvatskom i ostalim krajevima Jugoslavije napose, bdijući nad narodnom slobodom i neodvisnosti«. Zajedničar u brzojavu poručuje da uz takvu borbu Hrvata stoji »svim svojim silama i iseljena Hrvatska u Americi i Kanadi«. ⁴

Potkraj ožujka 1941. godine naši su zemljaci u SAD bili upoznati s pristupanjem Jugoslavije Trojnom paktu. U vezi s tim događajem, već na početku travnja Zajedničar u uvodniku pod naslovom »Veliki dani« piše da »Hrvatska kao dio Jugoslavije, pa onda Jugoslavija kao cjelina proživljuje teške i odlučne dane, dane u kojima se stvara povijest naroda i zemlje, dane u kojima se gradi sloboda, ili kopa grob naroda i zemlje«. ⁵

O upadu njemačkih i talijanskih trupa u Jugoslaviju i o događajima u Jugoslaviji Zajedničar saznaje putem radija i iz raznih novinskih izvora iz Berna, Ankare, Istambula, Berlina, Budimpešte i drugih evropskih centara.

Devetog travnja 1941. godine list se obraća Hrvatima u Americi i piše: »Ovo su teški, veliki i ozbiljni dani za nas u ovoj našoj novoj domovini Americi. Amerika naša nova domovina s nama je i uz nas u ovoj novoj borbi naše stare domovine.«

U istom broju lista obratio se članstvu Hrvatske bratske zajednice i iseljenom hrvatskom narodu u SAD i Kanadi i predsjednik te iseljeničke organizacije Ivan Butković. U poruci Hrvatima u SAD, između ostalog, rekao je: »Hrvatska bratska zajednica je oduvijek stajala na strani pravde i demokracije. Kao predstavnik iseljene Hrvatske uvijek je predvodila u pomoći svome narodu u staroj domovini. U ovim ozbiljnim vremenima stajati će uz SAD, svoju novu domovinu i predsjednika Roosevelta. Kao američki Hrvati pred nama leži, nastavlja Butković u poruci, ova odgovornost, a mi ćemo je kao ljudi i kao građani i kao američki Hrvati, časno i ljudski izvršiti.« ⁶

U vrijeme napada nacističke Njemačke na Jugoslaviju naše iseljeničtvo u Americi bilo je politički i nacionalno razjedinjeno. Bez obzira na to, vijest o upadu Hitlera u Jugoslaviju izazvala je najoštrije osude, ogorčenja i proteste gotovo cjelokupnoga našeg iseljeničtva. Istodobno, demokratski orijentirane organizacije našeg iseljeničtva ukazivale su na poduzimanje hitnih akcija za pomoć narodu u Jugoslaviji. Dakako, inicijativa je potekla od Hrvatske bratske zajednice, koja je u svom glasilu na naslovnoj strani uputila proglas članstvu i svemu hrvatskom narodu u Americi u kojem se, između ostalog, kaže da se »nad našom rodnom grudom — nad risućljnom domovinom otaca i djedova naših, nad našom Hrvatskom — kao i nad zajedničkom nam širom domovinom Jugoslavijom 'nadvila bura uništavanja i razaranja' i razvila 'svoja krila crna avet mraka i ropstva' [...]«. Na stranicama buduće povijesti čovječanstva bit će, kaže se dalje u proglasu, »posebnim slovima zapisano,

⁴ Isto, 19. II 1941.

⁵ Isto, 2. IV 1941.

⁶ Isto, 9. IV 1941.

da narodi Jugoslavije nisu željeli, nisu tražili, niti ma ikojim činom prouzročili ili izazvali nametnuti im pokolj [...]. Bit će također u knjigama buduće povijesti zabilježeno posebnim slovima, da su narodi Jugoslavije željeli [...] radije možda i siguran poraz i neizbježiv poraz na bojnopolju protiv brojno kud i kamo nadmoćnijeg, a oružanom spremom stotinu puta jačeg neprijatelja, radije, nego da postanu dobrovoljni saveznici predstavnika najcrnjeg mraka u povijesti ljudskog naroda.«⁷

Uz taj proglas Zajedničar poziva sav naš narod, sve hrvatske potporne, kulturne i druge organizacije da odmah počnu prikupljati pomoć staroj domovini. Znajući da uspjeh te akcije ovisi o angažiranju svih jugoslavenskih iseljenika u SAD, Zajedničar apelira na Hrvate da se povežu sa srpskim i slovenskim narodom u Americi, te da se zalažu za slogu i zajedništvo među njima.

Osim pozivanja na jedinstvo u akciji za prikupljanje pomoći staroj domovini, Zajedničar gotovo u svakom broju ističe potrebu i važnost manifestiranja sloge među Hrvatima, Srbima i Slovincima u Americi, te ih upozorava i skreće im pažnju na razne pokušaje njihovog razjedinjavanja.

Na sjednici Glavnog odbora Hrvatske bratske zajednice, održanoj u travnju iste godine, formiran je poseban odmor za prikupljanje pomoći starom kraju.

Budući da su se u to vrijeme za tu akciju organizirali i srpski i slovenski iseljenici, Hrvatska bratska zajednica ovlastila je svoj odbor da predloži sazivanje sastanka na kojem bi se izabrao zajednički odbor svih jugoslavenskih iseljenika u SAD za pomoć Jugoslaviji. Na sastanku održanom u svibnju 1941. godine u Clevelandu osnovan je »Jugoslavenski pomoćni odbor u Americi« u koji su ušli William Boić, Vincent Cainkar i Simo Vrlinić.

U napisu pod naslovom »Jugoslavenski pomoćni odbor u Americi« list, uz ostalo, piše: »Naš narod, naša nastojanja i naš spas kao Hrvata leži u zajedničkoj i poštenoj suradnji sa braćom Srbima i Slovincima u zajedničkoj nam oslobođenoj domovini Jugoslaviji [...]. U tome leži naša budućnost i naš spas.«⁸

Na sredini travnja 1941. godine Zajedničar je prenio vijest iz ciriškog tiska o stvaranju tzv. Nezavisne Države Hrvatske.

Kada su te prve, doduše nejasne vijesti o uspostavljanju tzv. NDH stigle u Ameriku, Zajedničar je odmah izrazio svoje negodovanje s tim događajem. Zbog nemogućnosti dobivanja informacija o događajima u Hrvatskoj direktno iz domovinskih izvora, Zajedničar tek na sredini srpnja 1941. godine na prvoj stranici donosi rezoluciju Glavnog izvršnog odbora Hrvatske bratske zajednice, upućenu predsjedniku SAD, gosp. Franklinu D. Rooseveltu, u kojoj najoštrije osuđuje stvaranje tzv. NDH na čelu s Pavelićem. U rezoluciji se, između ostalog, kaže: »Izvršni odbor Hrvatske bratske zajednice u ime blizu sto tisuća njezinih članova, lojalnih Amerikanaca hrvatskog porijekla, još jednom svečano iz-

⁷ Isto, 16. IV 1941.

⁸ Isto, 4. VI 1941.

javljujemo, da smo dušom i tijelom odani Sjedinjenim Državama i da svim našim snagama podupiremo svaku akciju vlade Sjedinjenih Država za obranu ove naše domovine i njezinih ustanova.

U isto vrijeme mi najodlučnije osuđujemo razne Paveliće, Kvaternike i njihove saveznike, kao plaćene izdajnike, silom nametnute na vodstvo hrvatskom narodu. S najvećim prezirom osuđujemo uspostavu tzv. 'Nezavisne Države Hrvatske' i postavljenje jedne talijansko-fašističke lutke za kralja. Takova država nije ostvarena željom ni slobodnom voljom hrvatskog naroda, nego mu je silom narinuta po najvećim neprijateljima i krvnicima slobode i demokracije cijelog svijeta — Hitlera i Musolinija — i takovu smatramo najvećom uvredom i sramotom za sav slobodoljubeći hrvatski narod.

Mi Amerikanci nećemo da imamo ništa zajedničko s fašističkim režimom u Hrvatskoj i najoštrije osuđujemo nasilje i zločine, koje taj režim počinja nad svima onima, koji se bore za istinsko oslobođenje i ujedinjenje svih jugoslavenskih naroda. Ujedno osuđujemo i rad svih onih pojedinaца u ovoj zemlji, koji slijede i podupiru rad tih izdajnika u staroj domovini.⁹

Na polugodišnjem zasjedanju Glavnog izvršnog odbora Hrvatske bratske zajednice, održanom u rujnu iste godine, ponovo se najoštrije osuđuje stvaranje tzv. NDH, a u rezoluciji donesenoj na tom zasjedanju naglašava se da ta organizacija naših iseljenika »ne priznaje tzv. NDH, koju su Hitler i Musolini silom nametnuli hrvatskom narodu i najžešće osuđuju Pavelića i ostale hrvatske izdajice«.¹⁰

Stav goleme većine hrvatskih iseljenika u SAD prema Paveliću i njegovoj tvorevini tzv. NDH najbolje se vidi iz pozdrava koji je urednik engleskog dijela Zajedničara M. J. Horvath uputio narodu u Jugoslaviji. U pozdravu se kaže: »Mi smo nosioci onih instinktivnih patnji i težnji koje je rat na njih i nas navalio. Da budem jasniji: Mi danas pišemo sa bolom o ustaškoj sramoti na hrvatskom tijelu, a sa ponosom o borbama onih Hrvata, koji predstavljaju ogromnu većinu naroda. Mi pišemo o slozi koju želimo u dalekoj domovini i o budućnosti demokratske nezavisne i obnovljene Jugoslavije.«¹¹

Uz osudu političkih događaja u Hrvatskoj, Zajedničar na svojim stranicama vodi također oštru polemiku sa svim reakcionarnim snagama u jugoslavenskom iseljeništvu u Americi i s dijelom desničarski orijentiranim iseljeničkim tiskom, koji je za takav tok događaja, za zlodjela ustaša u starom kraju, i za propast monarhije Jugoslavije optuživao cijeli hrvatski narod. To se prije svega odnosilo na »Srpski narodni savez« i njegovo glasilo »Američki Srbobran«.

U antihrvatskoj histeriji nastojalo se također u svjetskom tisku optužiti hrvatski narod i njegove vođe u Americi za fašizam. Iako je tada stav goleme većine hrvatskog iseljeničtva u SAD u vezi s fašizmom i Pavelićevim zvjerstvima bio dobro poznat američkoj i svjetskoj javnosti,

⁹ Isto, 16. VI 1941.

¹⁰ Isto, 10. IX 1941.

¹¹ Isto, 2. II 1944.

ipak je trebalo uložiti velik napor da se stvori prava slika o Hrvatima u SAD, koje su antihrvatski krugovi u Americi sve češće bili optuživali za petokolonaštvo.

Ionako težak položaj američkih Hrvata pogoršao se, kad je Pavelićeva vlada objavila rat SAD. Zajedničar u svojim napisima gotovo u svakom broju uvjerava američku javnost da to nije djelo hrvatskog naroda u domovini, ni ovoga u Americi, već fašističkog sluge Pavelića i njegovih pomagača. Također, u nizu kraćih vijesti Zajedničar piše o teškom ekonomskom položaju hrvatskog naroda u domovini, posebno seljaka, koji se sve više okreću protiv Pavelića i fašista.

U nizu napisa Zajedničar upoznaje iseljeničku i američku javnost sa stradanjima hrvatskog i ostalih jugoslavenskih naroda pod talijanskom okupacijom. Pisanje Zajedničara o talijanskim zvjerstvima na dalmatinskoj obali i uopće na tlu Jugoslavije naročito je učestalo pred kapitulaciju Italije.

Vijest o kapitulaciji Italije donijeta je na naslovnoj stranici. U njoj se, uz oduševljenje zbog toga, kaže da već i Talijani nakon svog povlačenja iz Hrvatske vide u njoj opći ustanak protiv Pavelića. Dakako, Zajedničar u vezi s takvom mogućnošću upozorava na namjere Hitlera, koji računa s Pavelićem. S druge strane, Pavelić da bi zadržao svoj položaj daje Hrvatima lažna obećanja i garancije, ističe se u listu, da će jadranska obala južno od Rijeke biti uključena u hrvatsku državu, ako Hrvati pomognu Nijemcima protiv partizana u slučaju da se talijanske trupe nakon kapitulacije povuku.

Antihrvatska propaganda u SAD štetila je cjelokupnoj akciji naših iseljenika na organiziranju pomoći staroj domovini. Zbog toga Hrvatska bratska zajednica u svom glasilu nastoji po svaku cijenu izgladiti odnose, prvenstveno sa »Srpskim narodnim savezom«. U travnju 1942. godine uprava Srpskog narodnog saveza prihvaća suradnju sa američkim Hrvatima i Slovencima na organiziranju pomoći Jugoslaviji, i zauzimanju zajedničkog stava prema okupatorima.

Međutim, reakcionarni su krugovi i dalje širili antihrvatsku propagandu i raspirivali mržnju među jugoslavenskim iseljenicima i nastojali da razbiju njihove redove.

Jedinstvo američkih Jugoslavena bilo je ometano ne samo antihrvatskom propagandom, već i nastojanjem bivšeg ambasadora Jugoslavije u SAD, Konstantina Fotića i njegove propagandne mašine da se Draža Mihailović prikaže svijetu kao vođa otpora u Jugoslaviji. Zajedničar se oštro suprostavio toj Fotićevoj propagandi, to više, što na njegovim stranicama, još u drugoj polovici 1941. godine, nalazimo vijesti o tome, tko u Jugoslaviji pruža otpor nacističkoj Njemačkoj. Već iz tih prvih vijesti vidi se da nije riječ ni o kakvim četnicima i Draži Mihailoviću, već o jugoslavenskim komunistima.

U vrijeme dok su američka i engleska vlada podržavale jugoslavensku vladu u Londonu, a time i Dražu Mihajlovića nije bilo lako boriti se perom za istinu o narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji.

Zbog pogrešne obaviještenosti mnogi svjetski listovi daju podršku D. Mihailoviću. Spomenimo samo neke. Potkraj 1942. godine list Zajedni-

čar u rubrici »Događaji u Jugoslaviji i saveznicima« prenosi iz newyorškog Timesa osvrt njegovog dopisnika H. Callendera na događaje u Jugoslaviji u kojem se, između ostalog, kaže: »U samoj Jugoslaviji primjerice danas se vodi neke vrste građanski rat između četnika D. Mihailovića i partizana na drugu stranu. I dok ove obje grupe vode borbu protiv osovine, one se u isto vrijeme bore jedna protiv druge, što dovodi do unutarnje podjele u toj zemlji, što naravno samo pogoduje neprijatelju.«¹²

U siječnju 1943. godine Zajedničar prenosi iz američkog »The Newsweek« washingtonske komentare o prilikama na Balkanu s posebnim osvrtom na Jugoslaviju u kojima se kaže, da »D. Mihailović ima podršku jugoslavenske vlade u Londonu, a za Veliku Britaniju i Sjedinjene Države ostaje tek jedan put, da pruži potporu jugoslavenskoj vladi i D. Mihailoviću«.¹³

Uz takve i slične napise, istina o zbivanjima u Jugoslaviji i NOB-u teško je krčila put u svjetskoj javnosti. Najviše zasluga za njezino širenje imaju uz list Zajedničar, svakako, iseljenički listovi »Narodni glasnik«, »Napretek«, i »Slobodna reč«.

Na početku 1943. godine Zajedničar još uvijek ne može da dobije direktne vijesti iz stare domovine. Zbog toga, u nastojanju da raskrinkava lažne informacije nekih listova o D. Mihailoviću kao nosiocu otpora u Jugoslaviji, list prenosi napise iz drugih novina, koje pišu o partizanima kao prvim nosiocima otpora u Jugoslaviji. Dok se ranije pisalo o gerilskim grupama, koje se bore na frontu u Jugoslaviji, sada se već točno znade da su to partizanske jedinice. U napisu, koji je potkraj siječnja 1943. godine poslao newyorškom dnevniku »The Herald Tribune« belgijski dopisnik Visson, a prenio list Zajedničar, piše: »Druga sila, označena kao partizani, postala je aktivna u raznim dijelovima Jugoslavije, a napose u Hrvatskoj i Sloveniji, a među svojim vođama nalazi više komunista: Kosta Nagy, Tito, Ivan Lovrin.«¹⁴

Još u lipnju 1943. godine Zajedničar prenosi vijesti iz nekih američkih i evropskih listova u kojima se govori o »gerilcima u Jugoslaviji«, ali više ne kao o grupama, već o ozbiljnoj vojsci »za koju su potrebne prvorazredne nacističke trupe, da se odupru jugoslavenskim borcima«. Čak i berlinski list »Boerzenzeitung« piše da su »gerilske aktivnosti postale neprijatno zabadane za osovinske trupe«.¹⁵ Iz londonskih izvora stižu u rujnu 1943. godine konfuzne vijesti o borbama gerilaca i odreda D. Mihailovića. Američka javnost još uvijek ne zna tko su zapravo četnici, a pravo čuđenje izazvala je vijest o sukobu partizana i četnika. U jednoj takvoj vijesti kaže se da su čak i londonski promatrači bili iznenađeni time i objasnili to kao sukob partizana s četnicima, koje je D. Mihailović otpustio iz svojih odreda zbog suradnje s Nijemcima. Za takav sukob, kaže se, krivi su partizani, koji su mimo Mihailovića »orga-

¹² Isto, 30. XII 1942.

¹³ Isto, 6. I 1943.

¹⁴ Isto, 27. I 1943.

¹⁵ Isto, 19. VI 1943.

nizirali svoju zasebnu vladu u zaposjednutim krajevima«. Prema nekim vijestima iz Londona čak »predstoji ujedinjenje partizana s četnicima u jednu borbenu jedinicu«. ¹⁶

Teško je, međutim, vjerovati da potkraj 1943. godine londonski pro-matrači nisu znali tko su partizani, a tko četnici i D. Mihailović.

Na takve i slične napise odgovarali su Zajedničar i ostali progresivni iseljenički listovi, ulažući izvanredne napore da istinu o partizanima kao jednim borcima, koji se u Jugoslaviji bore protiv fašizma, prihvati iseljenička i svjetska javnost.

Neki američki listovi, npr. »San Francisco Chronicle«, otvoreno su prijetili da će »ukoliko tamo ne dođe do sklada između ovih glavnih struja, pobjeda saveznika mimoći Jugoslaviju«. ¹⁷

U to vrijeme stižu u Ameriku od američkih dopisnika iz Jugoslavije i prve vijesti o partizanskoj borbi u našoj zemlji. Pittsburški dnevni list »Post Gazette« počinje objavljivati osvrtne novinara Daniela De Luce, koji, između ostalog, piše: »Vatreni mladi jugoslavenski patriote, sa 'home made' crvenim zvijezdama prišivenim na njihove kape, vode danas desperatnu kampanju oslobođenja, od krševite jadranske obale, pa do zelenih obala Dunava, a protiv silno nadmoćnog neprijatelja Nijemaca [...].« I dalje, »Vrhovni je zapovjednik te partizanske vojske poštivano lice Josip Brozović, koji je poznat kao 'drug Tito'. Poznat kao veteran republikanske vojske u građanskom ratu u Španiji, drug Tito je izgradio svoju vojsku u dobro disciplinovanu i idealističku vojsku. Njegovi odredi podijeljeni su u dvije grupe: narodnu oslobodilačku vojsku i partizanske odrede Jugoslavije. Vojska se bori poput redovite vojske, dočim partizanski odredi operišu gdje ne postoji faktički front. No, svaki vojnik sa ponosom se smatra partizan.« ¹⁸

Nakon službenog priznanja NOV-a od generala i komandanta Osme armije Montgomeryja, 16. novembra 1943. godine, i razmjene telegrama s drugom Titom, koji je prenio list Zajedničar, američka i svjetska javnost dobila je i službenu potvrdu tko su partizani, tko je Tito i tko se u Jugoslaviji bori protiv nacističke Njemačke i njezinih pomagača. Od tada pa do kraja rata list gotovo u svakom broju piše o uspjesima NOV-a na svim frontovima u Jugoslaviji, donoseći slike boraca i ranjenika ispod kojih obično piše: »potrebno je pogledati ove borce i mlade Amerikance hrvatskog porijekla, da bi se vidjelo, da je ovo narod jedne krvi, iako u dvije udaljene države, ali se bore za iste velike ideale«. ¹⁹

Vijest o formiranju jugoslavenske republike u Jajcu, Zajedničar je primio od londonskih novinskih izvora već 8. prosinca 1943. godine, pod naslovom »Partizani javljaju osnutak slobodne narodne vlade«. Potkraj travnja 1944. godine list prenosi cijeli govor vrhovnog komandanta NOV-a i »partizanskih odreda Jugoslavije« J. B. Tita na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu. Tim povodom u Zajedničaru se ističe

¹⁶ Isto, 22. IX 1943.

¹⁷ Isto, 24. XI 1943.

¹⁸ Isto, 13. X 1943.

¹⁹ Isto, 8. III 1944.

da je to »prvi dokument o razvoju otpora i borbe, kao i političkih prilika u Jugoslaviji«, koji je list primio od početka rata do tada.

Nakon vijesti o formiranju nove jugoslavenske vlade, u listu nalazimo prilično napisa o drugu Titu i njegovom značenju za NOB, te njegovom doprinosu borbi protiv fašizma u svijetu uopće.

U jednom napisu pod naslovom »Poznavao sam Tita«, uz ostalo, piše: »Prošla su vremena kad su članovi britanskog Foreign Officea hladno gledali Tita i kad se morao boriti protiv neprijateljske jugoslavenske vlade u izgnanstvu. Danas London, Washington i Moskva priznaju Tita kao pravog faktora u Jugoslaviji i daju mu pomoć.«²⁰

Zajedničar je, 29. prosinca 1943. godine, na naslovnoj stranici prvi put donio Titovu sliku. Bila je to slika maršala Tita sa zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu, koju je američka foto-agencija poslala Ujedinjenom odboru Amerikanaca južnoslavenskog porijekla.

Goleme su zasluge Zajedničara za održavanje Kongresa američkih Hrvata 1943. godine. Iako je Hrvatska bratska zajednica još potkraj 1941. godine dala inicijativu za održavanje takvog kongresa, sazvan je tek u veljači 1943. godine. O značenju toga Kongresa, koji je »ujedinio, organizirao i u akciju pokrenuo stotine tisuća Amerikanaca hrvatskog porijekla za pomaganje ratnim naporima Sjedinjenih Američkih Država, protiv fašističke osovine i za moralnu i materijalnu podršku oslobodilačkom ratu što su ga narodi Jugoslavije vodili protiv okupatora i domaćih izdajnika [...]. Bio je to jedan od najvećih pokreta u historiji naših iseljenika« o kojem u literaturi ima dosta ocjena.²¹ Ovdje tek spomenimo da je on značio prekretnicu u političkom opredjeljivanju i djelovanju naših zemljaka u Americi i utjecao na formiranje američkog javnog mnijenja o hrvatskim doseljenicima i Hrvatskoj.

Više mjeseci prije održavanja Kongresa, Zajedničar je donosio napise o važnosti toga skupa. Kongres, piše list, mora biti ogledalo hrvatskog naroda ovdje u Americi i onog u staroj domovini, jer »službeni krugovi Amerike i ostali u svijetu, koji se bore protiv fašizma« moraju »čuti istinu o Hrvatskoj i njezinim porobljivačima, kao i pomagačima.«²²

Kongres američkih Hrvata dao je punu podršku NOB-u, što se vidi iz ovog brzogjava: »U ime jednog milijuna Amerikanaca hrvatskog porijekla, delegati i delegatkinje Prvog kongresa američkih Hrvata [...] toplo pozdravljaju Antifašističko vijeće i Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije i preko njih sav naš hrvatski, srpski i slovenski narod, koji se junački bore i koji daju svoje živote za oslobođenje domovine od tuđih i od domaćih izdajica.«²³

Na Kongresu je za provođenje kongresnih zaključaka izabran stalni odbor poznat pod nazivom Narodno vijeće američkih Hrvata. Za predsjednika odbora izabran je Zlatko Baloković.

²⁰ Isto, 29. XII 1943.

²¹ I. Čizmić, Prilog za istraživanje doprinosa naših iseljenika borbi naroda Jugoslavije u drugom svjetskom ratu, Zbornik »Iseljeničtvo naroda i narodnosti Jugoslavije«, Zagreb 1978, str. 84.

²² *Zajedničar*, Pittsburgh, 6. X 1943.

²³ Spomen-knjiga Američko-hrvatskog kongresa, 77, Pittsburgh 1943.

Jedan od osnovnih zadataka toga Vijeća bio je da provede sveopću organizaciju hrvatskih iseljenika i stvori jaki nacionalni pokret, koji će obuhvatiti sve organizacije, odsjeke, društva, klubove i biti koordinator svih akcija hrvatskih iseljenika za pružanje moralne, političke i materijalne pomoći Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Zajedničar piše da Narodno vijeće američkih Hrvata treba među hrvatskim iseljenicima postati »pokretna sila, koja će ih okupiti i mobilizirati za podupiranje koliko ratnih napora Sjedinjenih Država, toliko i oslobodilačke borbe našeg naroda na očinskom tlu«. ²⁴

Kongres američkih Hrvata dao je također inicijativu za osnivanje tijela u koje bi se uključili i predstavnici ostalih južnoslavenskih naroda za pomoć staroj domovini. Ta je inicijativa ostvarena formiranjem Ujedinjenog odbora Amerikanaca južnoslavenskog porijekla s Lujom Adamičem kao predsjednikom.

Rad na ujedinjenju svih jugoslavenskih iseljenika u Americi i upoznavanje američke javnosti s istinom o borbi jugoslavenskih naroda bili su najvažniji zadaci toga odbora.

Na stranicama Zajedničara pratile su se od samog osnivanja sve akcije tih dvaju tijela. Možemo slobodno reći da je u vrijeme drugoga svjetskog rata Zajedničar bio ne samo glasilo Hrvatske bratske zajednice, već i Narodnog vijeća američkih Hrvata. U svakom broju toga lista donose se apeli, proglašeni, napisi o uspjesima Vijeća i Ujedinjenog odbora na prikupljanju pomoći staroj domovini i novoj domovini Americi, o organiziranju raznih kulturnih manifestacija i priredbi čiji su prihodi bili namijenjeni braći u domovini i drugom. U list su uvedene posebne rubrike, kao što su: »Fond za naš borbeni narod u staroj domovini«, »Kolonije prve na rodoljubnom radu«, »Primjeri bratske ljubavi i požrtvovanja«, u kojima se donose podaci o novčanim priložima u fond za pomoć braći u domovini.

Aktivnost Narodnog vijeća američkih Hrvata naročito se razvila pred svršetak rata. Na početku 1944. godine Z. Baloković u Zajedničaru objavljuje proglas u kojem kaže: »Pružimo najizdašnju pomoć Narodno-oslobodilačkoj vojsci i svim narodnim borcima pod vodstvom maršala Tita.« ²⁵ U Zajedničaru Baloković upućuje u toku 1944. godine apel svim mjesnim odborima Narodnog vijeća američkih Hrvata u kojem ih poziva da prikupe podatke o svim aktivnostima našeg naroda u Americi u toku drugoga svjetskog rata, kako bi se američkoj i svjetskoj javnosti pokazalo što su Hrvati učinili za Ameriku i svoj narod.

Veliki publicitet dan je u Zajedničaru održavanju nacionalne konferencije američkih Hrvatica, koju je iniciralo Vijeće. Konferencija je održana 6. i 7. svibnja 1944. godine u Pittsburghu. Mjesecima ranije list upozoravana na važnost toga skupa i donosi apele predsjednika Narodnog vijeća američkih Hrvata u kojima se poziva Amerikanke hrvatskog porijekla da se u što većem broju odazovu tom skupu. U pozivu se također ukazuje na potrebu organiziranja svih naših zemljakinja radi pri-

²⁴ *Zajedničar*, Pittsburgh, 2. II 1944.

²⁵ Isto, 2. II 1944.

kupljanja pomoći staroj domovini. Uoči te konferencije Baloković poručuje čikaškim Hrvatcima: »Učinite tu konferenciju veličanstvenom manifestacijom naše patriotske svijesti i građanske dužnosti. Vaše sestre u staroj domovini sudjeluju u svesranoj borbi za život, slobodu i pravdu. Pokažite im da ste s njima.«²⁶

Uz materijalnu podršku, Narodno vijeće američkih Hrvata davalo je političku podršku borbi jugoslavenskih naroda, posebno novoj jugoslavenskoj vladi. U Zajedničaru, 21. ožujka 1945. godine, u članku pod naslovom »Američki Hrvati pozdravljaju novu vladu nove Jugoslavije«, piše: »U ime pola milijuna Amerikanaca porijeklom iz Hrvatske, Narodno vijeće obećaje moralnu i materijalnu pomoć vladi Nove Jugoslavije u Beogradu za obnovu zemlje.« U članku se dalje kaže: »Ovo je prvi pozdrav američkih Hrvata jednoj jugoslavenskoj vladi od kada je Jugoslavija postala, a poslan je sa uvjerenjem, da će iz krvi i pustoši naše stare domovine uskrsnuti novi život i sloboda svim narodima Jugoslavije.«²⁷

Uz nesebičnu i golemu pomoć staroj domovini, Hrvatska bratska zajednica također je angažirala stotine tisuća Hrvata u Americi da podupru ratne napore SAD i njihovih saveznika u borbi protiv fašističke Njemačke i sila Osovine.

Npr., još u rujnu 1941. godine u rezoluciji koju je donijela Hrvatska bratska zajednica, uz najoštrije osude tzv. NDH i Pavelića, daje se puna podrška predsjedniku SAD F. D. Rooseveltu i američkoj vladi oko priprema za rat protiv Njemačke. U rezoluciji se kaže: »Glavni odbor Hrvatske bratske zajednice apelira na sveukupno članstvo zajednice i na svekoliki naš narod u ovoj zemlji, da odstrani sve moguće trzavice i da se ujedini kao jedan, za svestrano i izdašno pomaganje predsjednika Roosevelta u njegovom nastojanju, da se što prije porazi i uništi hitlerizam.«²⁸

Kada su Sjedinjene Države ušle u rat s Japanom, Zajedničar na prvoj stranici i u uvodniku piše: »Mi pako američki Hrvati, američki građani kao i ne građani, vjerujemo znati ćemo svoje mjesto i svoju dužnost u ovome odlučujućem času naše nove domovine. To mjesto i ta dužnost jest naša nepokolebiva lojalnost Americi u kojoj lojalnosti nikakva dužnost za nas ne smije biti preteška.«²⁹

Uz političku podršku naši su zemljaci dali golemu moralnu i materijalnu pomoć SAD u drugome svjetskom ratu. Između ostalog, članovi Hrvatske bratske zajednice otkupili su 4 milijuna ratnih obveznica, a sama Hrvatska bratska zajednica uložila je 6 milijuna dolara u ratni zajam SAD. Uz to, naši su zemljaci prikupili novčana sredstva za kupnju dvaju bombardera od kojih je jedan nosio ime Hrvatske bratske zajednice, te kupili opremu za dvije bolnice u kojima su se liječili američki vojnici. Iako ne postoje točni podaci o tome koliko je naših iseljenika i njihove

²⁶ Isto, 5. IV 1944.

²⁷ Isto, 21. III 1945.

²⁸ Isto, 10. IX 1941.

²⁹ Isto, 10. XII 1941.

djece služilo u oružanim snagama SAD, ipak sa sigurnošću možemo reći da je ta brojka imponozantna. Zadivljuje podatak da je u vrijeme drugoga svjetskog rata više od 15.000 članova Hrvatske bratske zajednice pripadalo američkim oružanim snagama, a 308 ih je ostavilo živote na ratištima u Evropi, Africi, ili u vodama Tihog, Atlantskog, ili Indijskog oceana. O njima Filip Vukelić, urednik Zajedničara, piše: »Najbolja snaga naše mladosti otišla je u rat, da se bori za Ameriku, za slobodu čovjeka i ujedno za vas braćo u starom kraju.«³⁰

Da bi se odužio tim hrabrim Amerikancima hrvatskog porijekla i ukazao svijetu na žrtve, koje naš narod u Americi polaže na oltar slobode, Zajedničar 1942. godine uvodi rubriku »Američki i kanadski hrvatski naraštaj pod ratnom zastavom« u kojoj u toku cijelog rata donosi slike s imenima hrvatskih mladića i članova Hrvatske bratske zajednice, koji služe u američkoj i kanadskoj vojsci.

Uz to, u toku ratnih godina, Zajedničar na prvim stranicama donosi naslovne članke o napredovanju i uspjesima američke armije na ratnim poprištima širom svijeta, o herojskim podvizima američkih vojnika, o uspjesima savezničkih armija i drugom.

Potpunu sliku o doprinosu lista Zajedničar cjelokupnoj borbi za pobjedu svih progresivnih snaga svijeta nad fašizmom ne bismo mogli stvoriti ukoliko ne kažemo nekoliko riječi o još dva veoma važna skupa naših zemljaka, održana u SAD, kojima je taj list dao veliki publicitet.

U vrijeme vrlo žestoke kampanje u SAD protiv doseljenika iz Jugoslavije, sazvan je 25. i 26. travnja 1942. godine u Detroitu Slavenski kongres. Osnovni zadatak toga kongresa bio je rad na ujedinjenju oko 15 milijuna Amerikanaca slavenskog porijekla i njihovo pridobivanje da podrže vanjsku politiku SAD i predsjednika Roosevelta. Osim toga, trebalo je da kongres angažira sve Amerikance slavenskog porijekla, da pruže što je moguće veću podršku svojim starim domovinama u borbi protiv njemačkog agresora.

U rezoluciji o Amerikancima slavenskog porijekla usvojenoj na tom kongresu kaže se da oni moraju dati sve od sebe kako bi Amerika i saveznici pobijedili nacističku Njemačku i sile Osovine.

U drugoj rezoluciji, usvojenoj također na tom skupu, daje se puna podrška svim slavenskim narodima u Evropi u njihovoj herojskoj borbi protiv Hitlera. U toj se rezoluciji, uz ostalo, kaže: »Mi smo s Vama. Dok vi vodite svoju borbu mi ćemo vršiti svoju dužnost, kako u tvornicama i na farmama Amerike, tako i na udaljenim frontovima ove velike svjetske bitke.«³¹

U vrijeme drugoga svjetskog rata, u rujnu 1943. godine, najveća organizacija hrvatskih iseljenika u Americi, Hrvatska bratska zajednica, održavala je svoju šestu konvenciju. Po odlukama i stavovima zauzetim na toj konvenciji u vezi s drugim svjetskim ratom možemo slobodno reći da je bila historijska. Na toj je konvenciji Hrvatska bratska zajednica u ime gotovo 95 tisuća naših zemljaka jasno pokazala svijetu da stoji na

³⁰ Isto, 2. II 1944.

³¹ I. Cizmić, n. dj., 84.

strani demokratskih i progresivnih snaga svijeta, te da bezrezervno podržava narodnooslobodilačku borbu u Jugoslaviji.

Uz prihvaćanje odluka Kongresa američkih Hrvata, konvencija je donijela rezoluciju, koju je u cijelosti objavio list *Zajedničar*, u kojoj se daje puna podrška ratnim naporima SAD i njegovim saveznicima, moralna i materijalna podrška borbi jugoslavenskih naroda protiv fašističkih okupatora. U rezoluciji se posebno zauzima odlučan stav u vezi s talijanskom okupacijom hrvatskih i slovenskih zemalja i, uz ostalo, kaže: »Šesta konvencija Hrvatske bratske zajednice u ime cijelog svog članstva upućuje ovaj apel na savjest kulturnog čovječanstva, naročito na savjest svoje Amerike i Velikih saveznika, da pošlje izvojevane pobjede, kod stvaranja boljeg i pravednijeg svijeta, Hrvati i Slovenci u Istri, Trstu i Goričkoj, dobiju pravo da odluče sami o svojoj sudbini i da se politički i teritorijalno ujedine s hrvatskim i slovenačkim narodom u slobodnoj narodnoj državi svih Južnih Slavena.«³²

Nije potrebno posebno naglašavati da je *Zajedničar*, kao glasilo Hrvatske bratske zajednice, mjesecima prije održavanja te konvencije donosio napise o značenju njezinih odluka i stavova u tim teškim i sudbonosnim vremenima za obje domovine.

Govoreći o doprinosu lista *Zajedničar* borbi našeg naroda u drugom svjetskom ratu, kažimo i to da se list u toku ratnih godina neprestano zalagao za suradnju sa svim progresivnim listovima naših zemljaka u SAD, a oštro osuđivao pisanje onih iseljeničkih novina, koje su stale na stranu fašista i domaćih izdajnika. U jednom napisu se o tome kaže: »Mi smo od samog početka oslobodilačkog pokreta sa ostalim našim narodnim novinama iz sve duše i srca za taj pokret radili i borili se jednako protiv hrvatskih i srpskih šovinista.«³³

Shvaćajući važnost jedinstva našeg naroda u Americi, *Zajedničar* se snagom pera borio protiv raznih napisa u nekim našim iseljeničkim listovima, koji su pokušavali poremetiti dobre odnose između Hrvata i Srba. Npr., kad je na početku 1944. godine u svome napisu »Slobodna reč« izrazila sumnju u prave i iskrene namjere Hrvata »na zbijanju redova svih Jugoslavenskih iseljenika u tim teškim trenucima za obje domovine«,³⁴ *Zajedničar* je reagirao veoma oštro.

U toku ratnih godina *Zajedničar* također, u vezi s događajima u Jugoslaviji, raskrinkava neistinite i zlonamjerne članke raznih američkih i evropskih listova. Kada je, npr. u ožujku 1944. godine, francuski novinar Pertinax u »The New York Timesu« objavio članak u kojem se oštro napada engleska politika i premijer Churchill zbog podrške Titu te proriče građanski rat u Jugoslaviji zbog neslaganja Tita i Mihailovića, *Zajedničar* piše da se iz toga napisa jasno prepoznaje stav K. Fotića i njegove velikosrpske politike.

Zajedničar je osuđivao ne samo pisanje pojedinih listova protiv narodnooslobodilačke borbe i druga Tita, već je također oštro protestirao protiv pojedinaca, koji su svojim istupima širili laži o našoj borbi, našem narodu i Titu. Spomenimo samo neke.

³² *Zajedničar*, 15. IX 1943.

³³ Isto, 19. IV 1944.

³⁴ Isto, 8. III 1944.

Kongresmen H. Butler iz Nebraske, u februaru 1945. godine, istupa oštro protiv Tita i NOB-a, te zagovara D. Mihailovića. Ili, Alvin E. O'Koski iz Wisskonsina, na sjednici »Congressional Recorda« održanoj u travnju 1945. godine, optužuje Hrvate i Muslimane da služe okupatorima, zbog čega je, kaže O'Koski, došlo do kapitulacije Jugoslavije. Naravno, piše Zajedničar i iza takvih istupa pojedinaca prepoznaje se također Fotić i njegova propaganda protiv nove jugoslavenske vlade i Tita. Međutim, to nije bila samo kampanja protiv Tita i jugoslavenske vlade, već protiv čitavog našeg naroda. Inače, kako protumačiti ovaj Fotićev potez. Naime, potkraj travnja 1945. godine, Fotić je uputio pismo generalnom direktoru UNRRA u kojem ga upozorava da »ako bude provadana samo u suglasju sa politikom sadanje jugoslavenske vlade, UNRRA neće poslužiti interesu velike većine naroda u Jugoslaviji«. ⁹⁵

Kao što se u toku ratnih godina u iseljeništvu i američkoj javnosti borio za istinu o NOB-u, Titu, partizanima, NOV-u, te predvodio akcije za moralnu, materijalnu i političku pomoć Jugoslaviji, list tako nastavlja i nakon svršetka rata. Naročito pred kraj rata Zajedničar je pojačao kampanju za pomoć starom kraju. Gotovo u svakom broju lista Zajedničar poručuje članovima Hrvatske bratske zajednice i Amerikancima jugoslavenskog porijekla: »[...] nemojte propustiti da ne doprinesete obol za naš siromašni narod u domovini u ovom najvažnijem periodu svjetske povijesti, kao i najznačajnijeg vremena u stvaranju i organiziranju domovine otaca i djedova naših«. ⁹⁶

Koliko je važno za narodnooslobodilačku borbu u Jugoslaviji bilo angažiranje svih naših iseljenika u SAD i progresivnoga iseljeničkog novinstva, posebno lista Zajedničar, vidi se najbolje iz brzogjava, koji je drug Tito preko radija »Slobodna Jugoslavija« uputio Ujedinjenom odboru Amerikanaca južnoslavenskog porijekla. U brzogjavu se kaže: »I ako je naša zemlja porobljena po Nijemcima i drugim napadačima, bila preko 3 godine potpuno odsječena od vanjskog svijeta, ipak mi u domovini još od samog početka naše teške borbe, bili smo obavješteni, da ste vi u Americi pravilno shvatili što se je kod nas događalo.

Saznanje, da vi u Americi ulažete napore da postignete slogu naroda Jugoslavije, jest za nas prava radost. Vaš rad bio je od neizmjerne koristi za nas u Jugoslaviji. U našoj teškoj oslobodilačkoj borbi glavno geslo bilo nam je 'Jedinstvo i Bratstvo našeg naroda' kojega su okupatori namjerno razdraživali na unutarnje svade sa ciljem da jedan drugoga uništi. Nažalost, našlo se je nekoliko osoba u našoj zemlji, koje su služile kao oružje u rukama napadača. Ove domaće izdajice uspjele su da uspostave veze sa ličnostima istih uloga u inostranstvu, kao što je Fotić u Americi i sa drugim raznim izdajicama, koji ne samo da su prouzročili razdor između Srba, Hrvata, Slovenaca i drugih, nego su što više, obmanuli i američku javnost o pravim događajima u Jugoslaviji.

⁹⁵ Isto, 25. IV 1945.

⁹⁶ Isto, 28. III 1945.

Od ogromne je vrijednosti, što ste vi kroz vašu neumornu aktivnost uspjeli da raskrinkate ove ličnosti i što ste pred svjetsku javnost otkrili pravu istinu, da Narodno Oslobodilački pokret sa svojom vojskom i partizanskim odredima još od samog početka vodi nadčovječansku borbu za oslobođenje svoje zemlje i za stvaranje nove i sretnije Jugoslavije. Zbog toga moji sunarodnjaci i ja najsrdačnije vama zahvaljujemo u ime svih naših naroda, koji su dali i još daju strahovite žrtve za postignuće tog cilja. Ja sam uvjeren, da ćete vi u buduće nastaviti rad na pomaganju naše materijalno razorene zemlje, koja će zahtijevati nadčovječanske napore, da se obnovi iz ruševina i mizerije, koju su prouzročili fašistički napadači.³⁷

Na kraju ovog priloga kratko zaključimo.

List Zajedničar, kao glasilo Hrvatske bratske zajednice i svih hrvatskih i ostalih jugoslavenskih progresivnih iseljenika u Americi, svojom je angažiranošću na pružanju moralne, političke i materijalne pomoći Hrvatskoj i Jugoslaviji u vrijeme drugoga svjetskog rata postao sastavni dio cjelokupne borbe jugoslavenskih naroda za oslobođenje od fašizma i domaćih ugnjetača. List je potpuno ispunio zadatak, koji mu je u tim teškim danima rata postavila Hrvatska bratska zajednica, čitava progresivna iseljenička javnost i američka država.

³⁷ Isto, 20. IX 1944.